

PETHŐ JÓZSEF

főiskolai adjunktus

Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Kar

Magyar Nyelvészeti Tanszék

Nyíregyháza, Főiskola

Az anyanyelvi nevelés új módszertana

– HAGYOMÁNY ÉS ÚJÍTÁS EGYSÉGE –

I. Bevezető kérdések és válaszok

Kiknek szól ez a könyv?

A szerző előszava szerint főként a gyakorló és a leendő magyartanároknak, de haszonnal forgathatják az átlagostól eltérő gyerekekkel foglalkozó pedagógusok, például a logopédusok, sőt az érdeklődő szülők is.

Milyen iskolafokokra vonatkoznak a benne foglaltak?

„Értelmes munka csak úgy végezhető, ha átlátjuk a munkafolyamat egészét” – ebben kétségtelenül igaza van Jászó Annának, és éppen ezért különösen indokoltnak, hasznosnak tartjuk, hogy az ismertető mű módszertan 12 évfolyamra tekint, tehát magában foglalja az „alsós”, a „felsős” és a „középfiskolai” szakmetodikát is.

Milyen alapelvekre épül ez az új módszertan?

1. A hagyomány és az újítás egysége (ehhez l. például a gyakori történeti áttekintést, illetve a másik oldalról a legújabb nyelvészeti stb. irányzatok ismertetését)

2. Kiegyensúlyozottság, vagyis mindegyik terület egyenletes fejlesztése

3. „Beszélni, dolgozni, játszani, ünnepelni annyi, mint embernek lenni.” A tanulók személyiségfejlesztésének Jászó Anna szerint a beszéd, a munka, a játék és az ünnep a kulcsfogalmi, hiszen a beszéd, a kommunikáció az emberi társadalom létrehozója és fenntartója; a munka is kizárólag az ember sajátossága: olyan célratörő, tudatos, kitartó tevékenység, mely szintén a társadalom fenntartója, a játék ellensúlyozza a munka komolyságát; az ünnep pedig olyan kommunikáció, melyben mindenki részt vesz: összefogja a társadalmat. Mivel az iskola embert nevel, át kell hogy hassa tevékenységét a beszéd, a munka, a játék és az ünnep.

4. A tanulás célja: „helyesen érteni a dolgokat, vagyis megismerni a körülöttünk lévő világot, s nemcsak a felszín, hanem a mögöttes tartalmat, a lényegét is, sőt ez utóbbit van a hangsúly”. Ahogy Gadamer mondja: „Ismeret csak akkor lehet valami, ha maga mögött hagyja a szubjektív érzéki feltételezettséget, s az ész, az általánost és a törvényszerűt ragadja meg a dolgokban.”

II. A könyv szerkezete, témái

Jászó Anna módszertana 16 nagyobb fejezetből áll: 1. Az anyanyelvi nevelés elvei, 2. Az anyanyelvi nevelés a NAT-ban és kerettantervében, 3. A gyermek nyelvének fejlődése, 4. A kommunikáció, 5. Beszédfejlesztés, 6. Az olvasás és az írás, 7. Az olvasás tanítása, 8. Az írás tanítása, 9. A nyelvtan és a helyesírás, 10. A nyelvtan tanítása, 11. A helyesírás tanítása, 12. A fogalmazás, 13. Retorika, 14. Határterületek: szöveg- és szociolingvisztika, nyelv- és stílusművelés, stilisztika, 15. Kiegészítő területek (pl. könyv- és könyvtárhasználat, tánc és dráma), 16. Az átlagostól eltérő gyerekek tanítása. A kötet ezután igen gazdag irodalomjegyzékkel zárul.

Mind a tizenhat fejezet ismertetésére hely hiányában nincs mód, ezért az alábbiakban csak néhány – gondolatgazdagsága, újszerűsége vagy egyéb okok miatt – különösen fontos témakörre térek ki.

Az anyanyelvi nevelés elvei. Jászó Anna tizenkét az anyanyelvi nevelés egészét átfogó elv kifejlesztésével alapozza meg módszertanát, ezek a következők: 1. az elsődleges nyelvelsajátítás és az iskolai nyelvtanítás között lényeges különbség van, 2. a beszédre való alapozás, 3. az integráció (az integrációt a szokásostól jóval árnyaltabban értelmezi és mutatja be a szerző!), 4. analógia és kreati-

vitás, 5. a nyelvi tudatosság fejlesztése, 6. a felosztás és részekre bontás gondolkodási művelete az anyanyelvi tanítás (sőt minden tanítás) alapja, 7. az egész-rész problematikája mint módszertani elv szintén átfogja a tanítás egészét (a sikeres oktatás az egész és a rész párhuzamos kezelését feltételezi, tehát a kiegyensúlyozottságot), 8. a kiegyensúlyozottság mint általános elv, 9. az összehasonlítás, 10. az induktív menetű tanítás, 11. a sémaelmélet (a fogalom a kognitív pszichológiában keletkezett), 12. a memória és a figyelem állandó fejlesztése.

A szerző által itt (és már korábban máshol is) kifejtett alapelvek megvalósítják az értékes és ezért feltétlenül megőrzendő hagyomány és a szükséges, módszereinkbe beépítendő korszerű kívánatos szintézisét. Nemcsak elvi tisztázása ez a módszertan alapvető kérdéseinek, hanem minden bizonnyal elmondható: a bevált gyakorlat és a tudományos elmélet találkozásának eredménye ez a „12 pont”.

A *kommunikáció* című témakörre nem a téma divatossága miatt térek ki (igaza van Jászó Annának: „a kommunikáció napjaink legtöbbször használt terminusa, szinte már elkoptatott fogalom”), hanem a fontossága okán, illetve azért, mert jól példázza a szerző alaposágát, jellemző tárgyalásmódját. A fogalmi tisztázás után, amelyben szembeállítja a tágabban és a szűkebben értelmezett kommunikációt (a nyelv működését magyarázó elv – a szóbeli és az írásbeli érintkezés), a kommunikációs ismeretek tanításának a céljait fejt ki. Ezt követi a kommunikáció tanításának bemutatása, mégpedig jól választott, kiemelt feladatokkal, példákkal. Mindhárom iskolafokot tárgyalja a szerző (alsó tagozat, a felső tagozat, középiskola), a hármas tagolás egyrészt világossá teszi, hogy hol mi is a feladat, másrészt az egymás mellé helyezés a kommunikációs képességek folyamatos fejlesztésének a szükségességére is rámutat.

A legterjedelmesebb rész (59–156.) az *olvasás tanításával* foglalkozik: a részletezés során először arról esik szó, hogy az olvasás és az írás hogyan jelenik meg a kerettantervben, majd a következő részm témákat fejt ki a szerző: az olvasás fogalma, típusai, motivációi, az olvasástanítás szakaszai, területei, az olvasástanítás tudományos (pszicholingvisztikai, nyelvészeti, történeti, filozófiai és didaktikai) alapjai, az olvasás- és írástanítás módszertani elvei és módszerei, az olvasás és az írás tanításának előkészítése, a hang- és betűtanítás lépései, az olvasástechnika fejlesztése, a szövegértő olvasás fejlesztése.

Ebből a szülőket talán leginkább érdeklő részből (gondoljunk csak a nem is olyan régi vitákra a szóképes olvasásról) két fontos gondolatot emelek ki: az olvasástanítás nyelvészeti alapjait tárgyalva összegzésül ezt állapítja meg Jászó Anna: „a hangjelölő és betűíró írásrendszer a hangoztató módszert, a hangtanítás–betűtanítás sorrendet kívánja meg, a morfofonetikus jelleg pedig a szótagoltatást; a morféim határát ugyanis a legegyszerűbben a szótagolással érzékeltethetjük”. A jelenlegi helyzetet pedig így jellemzi: „Jelenleg jó fél tucat program van a piacon, mindegyik szótagoltat. Ez pozitívum. Azt azonban csak két-három programról lehet elmondani, hogy visszaállította a hangoztatást, s valóban hangoztató-elemző-összetevő (kombinált) módszerrel dolgozik.”

A *nyelvtan tanítása* című fejezet (190–238.) letisztult elméleti alapokra építve tömören foglalja össze a vonatkozó legfontosabb tudnivalókat. E rész logikussága, a tárgyalt módszerek gazdagsága remélhetőleg bátorítást ad azoknak a hallgatónak, akik a „tanítási gyakorlatokon ódzkodnak a nyelvtantól”. (Hozzátehetem, hogy sajnos több éve tanító magyartanároktól is hallottam már, hogy nem szeretik tanítani a nyelvtant, mert „száraz”. Jászó Anna könyve egyebek mellett azt is bizonyíthatja számunkra, hogy mennyire nem száraz, sőt ellenkezőleg: mennyire érdekes a nyelvtan!) Néhány fontosabb téma ebből a fejezetből: a nyelvtan tanításának tudományos alapjai, a nyelvtani ismeretek feldolgozásának módszertani elvei, a modern nyelvészeti irányzatok hatása az iskolai nyelvtanításra, az új nyelvtani ismeret tanítása, a nyelvtani ismeretek alkalmazása: a gyakorlási módszerei.

III. Az alkotó tanár eszménye

Előszavában Jászó Anna ezt írja: „ez a módszertan nem receptek gyűjteménye, hanem »tan«, a lényegét kívánja megragadni, szemléletet kíván formálni”. Egyetértve a szerzővel magam is úgy vélem, hogy éppen erre van szükségünk. „A tanár alkotó ember, nem rabszolga”, nem kell, nem szabad mindig mindent előírni neki, nem kell minden órához „receptet” kapnia, mert akkor éppen az alkotókedve, -tehetsége sorvadhat el; de szükség van arra, hogy segítséget kapjon szemlélete for-

málásához, tudása nagyobbításához – higgyük ezt, és tegyünk érte, hogy így maradjon, így legyen! Az alkotó, kreatív, gondolkodó tanárok nevelhetik alkotó, kreatív, gondolkodó diákokká a gyerekeket – és ez mindannyiunk érdeke. Ez a könyv ehhez kíván és tud igazi segítséget adni.

Adamikné Jászó Anna: Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig. Trezor Kiadó, Budapest. 2001. 329. p.

DR. SULYOK HEDVIG

főiskolai docens

SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar

Szeged

A többnyelvű és interkulturális nevelés megvalósításáért

– ÚJ MEGKÖZELÍTÉSEK A PSZICHOPEDAGÓGIÁBAN –

Az Európai Közösség minden tagállamától megköveteli a többnyelvű közoktatást. Ebben a kötetben Renzo Titone, a római La Sapienza Egyetem pszicholingvisztika professzorának olyan tanulmányai látnak magyar fordításban is napvilágot, amelyek segíteni kívánják a nyelvpolitikusokat, oktatási szakembereket a többnyelvű képzéshez kötődő problémák felismerésében, az előttük álló feladatok megtervezésében. Titone megállapításai, véleménye nemcsak az olasz oktatási viszonyokra érvényesek, hanem jó részük – némi kiegészítéssel – Magyarországon is adaptálható. A kötetet szerkesztette: Farkas Mária, Szeged, JATEPress, 2000, pp. 154.

A könyv hosszabb-rövidebb tanulmányok gyűjteménye, amelyeket a korai két- vagy többnyelvűsége nevelés lehetőségeinek, sőt szükségességének eszméje fűz össze, így célszerűnek látszik egyenként ejteni szót róluk.

1. A nyelv sokféleség Európában és a többnyelvű oktatás. Nyugat-Európa – élén a frankofón tudósokkal és pedagógusokkal – már évekkel ezelőtt felismerte, hogy az angol-amerikai nyelv és kultúra elárasztja és áthatja az élet, a kommunikáció minden területét.

Ez a jelenség (megfogalmazásuk szerint: nyelvi imperializmus és kolonializmus) visszaszorítja a nemzeti nyelveket, gátolja a helyi etnikumok idiómájának továbbélését, elősegíti a történelmi és kulturális különbségek elmosódását, sápadtabbá, szegényebbé téve így a soknyelvű Európa színes palettáját. Ennek ellensúlyozására francia szakemberek egy szövetséget hoztak létre: a MONDE BILINGUE arra törekszik, hogy – túllépve a francia érdekeken, összefogva Nyugat-Európa intellektuális erőit – ahol még gyermekcipőben járt, ott szorgalmazza, ahol pedig gyakorlat volt, ott kiszélesítse a többnyelvű közoktatást. Az Európai Nyelvi Tanács ugyanis ezt tartja az Egyesült Európához vezető út kulturális és politikai alapjának; csak így lehet biztosítani azt, hogy a Közösség tagállamainak állampolgárai egyenlő esélyt kapva juthassanak hozzá a szakmai-tudományos ismeretekhez. Európa ugyanis, mint gazdasági és területi különbségek és egyenlőtlenségek konglomerátuma, csak egyetlen területen, a nyelv- és kultúrpolitika területén tudja bizonyítani nem-hegemonikus elkötelezettségét; csak akkor lesz képes egymás iránt toleráns polgárokat nevelni, ha már a kezdetektől, apró gyermekkoruktól több nyelv, több kultúra befogadására tanítja őket.

Az EU tagállamok jelentős része tart attól, hogy az ún. kelet-európai jelentkezők olcsó munkaerővel árasztják el piacukat. A Kétnyelvű Világ kezdeményezésére – politikai döntések meghozatala érdekében – született meg a Többnyelvű közoktatás európai chartája. A szervezet arra is felhívja a figyelmet, hogy a nyelvvel kapcsolatos szakmák, a nyelvi szolgáltatók, a közoktatás, a munkahelyek viszonylatában kincseshányát rejtenek! Az EU-nak munkálkodnia kell tehát az egynyelvűség ideológiájának kiirtásán, szorgalmaznia kell a másodikat, sőt a harmadik nyelv elsajátítását, hiszen a nyelv eszköz és út a többi ismeretanyaghoz. Az angol a ma és a holnap Európájában megkerülhetetlen, ám ha a gyermek korán sajátítja el a második nyelvét, könnyebben tanul harmadikat, nyelvi kompetenciánk ugyanis egységes, akárhány módon keresztül is nyilvánul ez meg. (Ily módon elkerülhet az „angol vagy semmi” úthenger-effektus – írja Titone.) Figyelmébe ajánlja e témát a közoktatásban döntéshozási joggal rendelkezőknek is, hiszen az elsőként oktandó idegen nyelvet a közeli környezet figye-